

KİTAP TANITIMI

MAYAK, Faysal, *Bir Pencere İki Manzara Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020, 828 s.
ISBN: 978-605-155-988-9

Merve KUĞU*

Öz

Bu tanıtım yazısı, Dr. Faysal Mayak tarafından kaleme alınan Babanzade İsmail Hakkı Bey'in *Tanin* gazetesindeki Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikasında yaşanan gelişmeler üzerine yazdığı makaleleri içeren kitap hakkındadır. II. Meşrutiyet döneminin İttihad ve Terakki ideolojisini savunan önemli entelektüellerinden biri olan İsmail Hakkı Bey, 1908 yılında yazı yazmaya başladığı *Tanin*'de 1913 yılındaki vefatına kadar düzenli biçimde makaleler kaleme almıştır. İsmail Hakkı Bey'in söz konusu yıllar arasında dış politika konusunda yazdığı makaleler dönemin hem Osmanlı siyasetinin hem de uluslararası gelişmelerin anlaşılmasında önemli bir değere sahiptir. İç politikayla ilgili makaleleri sayıca az olmakla birlikte özellikle Meclis-i Mebusan ve Ayan, Kanunuesasi ve meşruti yönetim esasları üzerine ileri sürdüğü fikirler bahsi geçen konulara farklı bir pencereden bakılmasına olanak sunmaktadır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/Türkiye.
kugu.merve42@gmail.com
Orcid No: 0000-0002-3512-5271
Makalenin Gönderilme Tarihi: 10.06.2021
Makalenin Kabul Tarihi: 17.10.2021
Makalenin Yayım Tarihi: 25.10.2021
Makalenin Türü: Kitap Tanıtımı

Çalışma bir yönüyle basın tarihi öteki yönüyle de siyasi tarih açısından II. Meşrutiyet döneminin anlaşılmasında faydalı olacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet, Tanin, İç Politika, Dış Politika, Babanzade İsmail Hakkı

BOOK REVIEW

MAYAK, Faysal (2020). One Window Two Landscapes The Internal and Foreign Policy of the Ottoman State from the Eyes of Babanzade İsmail Hakkı Bey (1908-1913), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 828 s.

ISBN: 978-605-155-988-9

Abstract

This introductory article is about the book written by Dr. Faysal Mayak, which contains articles written by Babanzade Ismail Hakkı Bey in the Tanin newspaper about the developments in the domestic and foreign policy of the Ottoman Empire. Ismail Hakkı Bey, one of the important intellectuals of the second constitutional era who defended the ideology of Unity and Progress, began writing articles in 1908 in Tanin, where he regularly wrote articles until his death in 1913. Ismail Hakkı Bey's articles written about foreign policy between these years have an important value in understanding of both Ottoman politics and international developments of the period. Although his articles on domestic policy are few in number, the ideas he put forward, especially on the principles of Meclis-i Mebusan and Ayan, Ottoman Basic Law and legitimate governance, allow him to look at these issues from a different window. In one aspect of this study covers the history of the press, the other aspect of this study covers the point of view of political history. Therefore it is useful for understanding the II. Constitutional period.

Keywords

The Ottoman Empire, II. Constitutional Period, Tanin, Domestic Policy, Foreign Policy, Babanzade Ismail Hakkı

KİTABIN BÖLÜMLERİ

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminin önemli aydınlarından bir olan Babanzade İsmail Hakkı Bey'in *Tanin* gazetesinde yazdığı makaleleri konu alan ve Ötüken Neşriyat tarafından basılan kitap altı bölümden oluşmuştur. *Tanin* gazetesinin önde gelen yazarlarından biri olan Babanzade İsmail Hakkı Bey, 1908-1913 yılları arasında söz konusu gazetede 650'den fazla makale kaleme almıştır. Kitapta bu makalelerin tamamı kullanıldığı için hacim biraz geniş kalmış ve ortaya toplam 828 sayfalık bir eser çıkmıştır. İsmail Hakkı Bey, bu makalelerinde çoğunlukla Osmanlı dış politikası ve dünyada meydana gelen gelişmelerle ilgili konulara değinmiştir. Duruma göre iç politikayla alakalı yazılar da yazan Babanzade İsmail Hakkı Bey'in kayda değer yorum, tespit ve önerileri kitapta derin bir analizden geçirilerek okurlara sunulmuştur. Yazar kitabın giriş kısmına geçmeden önce çalışmada hangi kaynakların kullanıldığı ve hangi yöntemle kaleme alındığını izah eden bir Önsöz kaleme almıştır. Kitabın ana kaynağını *Tanin* gazetesi oluşturmakla birlikte Babanzade İsmail Hakkı Bey'in farklı gazete ve dergilerde yazdığı yazılar da kullanılmış, Osmanlı arşivinden elde edilen konuyu tamamlayıcı ve açıklayıcı belgelerden de istifade edilmiştir. Buna ek olarak Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan zabıtları da diğer başvurulmuş kaynaklar arasında yer almıştır. Yazar bundan sonra eserin giriş kısmına geçerek tarihsel bir arka plan üzerinden dönemi değerlendirmiştir.

Kitabın "*Giriş*" kısmını oluşturan bölümde (s. 19-23) yazar, II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı Devleti'nde yaşanan gelişmeler üzerinde durmuştur. Devletin son dönemlerde yönetimde görülen aksaklıkları gidermek amacıyla Batı tarzı reformlar yapmaya yöneldiği ancak kızışan devletler arası rekabet ve sömürge yarışının bu reformlardan istenen verimin alınmasına engel olduğu vurgusu yapılmıştır. Yaşanan gelişmeler sonucunda II. Abdülhamit yönetiminin ülkeye hâkim olmaya başlaması ve bu süreçteki çeşitli uygulamalar alternatif idare biçimlerinin talep edilmesine yol açacak ve nihayetinde İttihad ve Terakki tarafından meşrutiyetin yeniden ilanı sağlanacaktır. Bu yeni dönemde Babanzade İsmail Hakkı'nın İttihadçı ve meşrutiyet yanlısı kesimin içinde kendini konumlandığı anlaşılmaktadır. İsmail Hakkı Bey, *Tanin* gazetesinde yazdığı yazılarda zaten meşrutiyet yönetimine verdiği desteği göstermiştir. Yazar bu noktada Babanzade İsmail Hakkı Bey'in düşünce dünyasını etkileyen olaylar üzerinde bir değerlendirme yapmıştır. Bağdat doğumlu olan İsmail Hakkı Bey, Şark kültürünü özümsemiş bir ailenin ferdi olarak yetişmekle beraber ailesinin İstanbul'a yerleşmesiyle şehrin kozmopolit atmosferinden etkilenecektir. İstanbul'un önemli okullarında eğitim görmesi ve Fransızca öğrenmesi Avrupa başta olmak üzere dünyada meydana gelen gelişmeleri takip etmesine olanak sağlayacaktır. İşte bu durum Babanzade'nin hem Şark kültürü

ile Batı dünyasını karşılaştırıp özümsemesini sağlayacak hem de ortaya çıkardığı bu sentezden Osmanlı Devleti'nin kötü gidişi konusunda kendi özgün fikirlerini yaratmasına zemin hazırlayacaktır.

“*Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Yaşam Öyküsü*” başlığını taşıyan birinci bölümde (s. 27-82) ilk olarak İsmail Hakkı Bey'in ailesi, çocukluğu ve eğitim hayatı üzerinde durulmuştur. Osmanlı basın tarihinde önemli bir yer işgal eden Babanzade'nin *İkdam* gazetesinde başlayıp *Tanin*'de devam eden gazetecilik faaliyetleri okurlara sunulduktan sonra diğer gazetelerde yazdığı yazılar ve kitap çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Bağdat mebusu olması yönüyle İsmail Hakkı Bey'in siyasi kimliği üzerinde de durulan çalışmada kısa süreliğine de olsa yaptığı maarif nazırlığı ve bu dönemdeki icraatına kitapta yer verilmiştir. Aynı zamanda dönemin kayda değer anayasa hukukçularından biri olan İsmail Hakkı Bey'in Mülkiye Mektebi'ndeki eğitim faaliyetleri anlatılmıştır. Bahsi geçen okulda 1913 yılının son günlerinde ders anlatırken beyin kanaması geçirerek vefat eden İsmail Hakkı Bey'in ölümü ve sonrasında yaşanan gelişmeler de bu bölümde kendine yer bulmuştur. Birinci bölümde ele alınan diğer bir konu ise İsmail Hakkı Bey'in Osmanlı mebuslar heyeti ile birlikte Fransa üzerinden İngiltere'ye yaptığı seyahat ve bu amaçla yazdığı seyahat yazılarıdır. İsmail Hakkı Bey gerek Fransa'da gerekse İngiltere'de gördüklerini ve yaşadıklarını kaleme alarak *Tanin*'e göndermiş ve bu yazılar gazetede yayımlanmıştır. 1909 yılının yaz aylarında gerçekleşen bu seyahat ve Babanzade'nin seyahat notları hem Osmanlı siyasi tarihi hem de edebiyat tarihi açısından sahip olduğu önem üzerinden kitabın bu bölümünde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. İsmail Hakkı Bey'in diğer bir seyahati ise 1911 yılında gerçekleşmiş, Romanya, Macaristan ve Avusturya üzerinden Fransa'ya yaptığı yolculuk hakkında yazdığı yazıları yine *Tanin*'e göndererek yayımlatmıştır.

Kitabın ikinci bölümü (s. 85-276) “*Osmanlı Toprakları Üzerine Dış Politikada Yaşanan Gelişmeler*” başlığını taşımakta ve II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı topraklarının uğradığı erozyon üzerinde durmaktadır. II. Abdülhamit'in 1908 yılında meşruti yönetime yeniden geçmeyi kabul etmesinden sonra dış politikada Osmanlı Devleti aleyhine ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Bulgaristan'ın fırsattan istifade ederek bağımsızlığını ilan etmesi ve Avusturya'nın benzer biçimde Bosna- Hersek'i ilhak etmesi Babanzade İsmail Hakkı Bey tarafından uluslararası siyaset ve Osmanlı Devleti üzerinde yarattığı olumsuz etkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu dönemde Girit'in Yunanistan'a katılmak amacıyla yaptığı girişimler de Babanzade'nin yazılarına konu olmuş, bu mesele üzerine yaptığı yorum ve değerlendirmeler kitapta yer bulmuştur. İsmail Hakkı Bey, Osmanlı Arap coğrafyasında yaşanan gelişmeler hakkında da makaleler kaleme almıştır. Bağdat doğumlu olması ve aynı şehrin mebusu bulunması dolayısıyla

bölgedeki gelişmelere kayıtsız kalmadığı yazdığı yazılardan anlaşılmaktadır. Osmanlı topraklarının sorunlu alanlarından biri olan Arnavutluk'ta II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yaşanan gelişmeler Babanzade tarafından bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Arnavutluk sorununun Balkan Savaşları'nda aldığı boyut hakkında İsmail Hakkı Bey'in hangi düşüncelere sahip olduğu kitabın bu bölümünde anlatılarak yeni bölüme geçilmiştir.

“Uluslararası Dış Politik Gelişmeler Üzerine Yazdığı Makaleler” başlığını taşıyan üçüncü bölüm (s. 279-434) Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Avrupa'da ve dünyada yaşanan siyasi gelişmeler üzerine yazdığı yazılara ayrılmıştır. Dış politikada yaşanan gelişmeleri yakından takip ettiği bu makalelerinden anlaşılan İsmail Hakkı Bey, yaptığı isabetli yorumlarla bu alandaki yetkinliğini göstermiştir. Kitabın bu bölümünde ele alınan ilk konu Yunanistan'da 1909 yılında gerçekleşen Gudi darbesi olmuştur. İsmail Hakkı Bey, bu darbenin Girit konusunda Avrupa Devletlerinin desteğini almak için yapıldığına işaret etmiştir. Dönemin dış politika gündemini yoğun biçimde meşgul eden Üçlü İttifak konusunu İsmail Hakkı Bey hem Osmanlı-Alman ilişkileri hem de ittifakın diğer ülkeleri çerçevesinden ele almıştır. Özellikle İtalya'nın ittifaktaki kırılma durumuna yoğunlaşan Babanzade, Almanya'nın dengeyi sağlama çabalarını yazılarına taşımıştır. Almanya ile olan ilişkiler Birinci Dünya Savaşı öncesi özel bir yer kapladığı için bu konuya sıklıkla değinen Babanzade'nin Mahmut Şevket Paşa'nın Almanya ve Fransa seyahatleri için yazdıkları da kitapta dile getirilmiştir. Dönemin devletler arası siyasi ve ekonomik çıkar ve çatışma alanlarından biri olan İran'da meydana gelen olaylara İsmail Hakkı Bey'in bakış açısı yine kitabın önemli alanlarından birini teşkil etmektedir. İran'da yaşanan iç kargaşalıklar, İngiltere ve Rusya'nın İran politikaları ile Potsdam Mülakatı hakkında Babanzade'nin hangi tespitlerde bulunduğu bu bölüm içinde kendine yer bulacaktır. Kitapta uzunca bir kısmı kaplayan üçüncü bölümde İsmail Hakkı Bey'in üzerine fikir beyan ettiği öteki konu Fas'ta yaşanan olaylar ve Fas üzerindeki sömürgeci rekabet olmuştur. Özellikle Almanya ve İngiltere'yi savaşın eşğine getiren Agadir Krizi üzerine yazdığı şeyler kitapta titiz biçimde ele alınmıştır. Fas meselesini aynı zamanda İspanya açısından da inceleyen Babanzade, bu topraklar üzerinde yaşanan rekabetin İslam dünyası üzerinde yarattığı etkilere de değinmiştir. Olayları Osmanlı Devleti, İran ve Fas açısından değerlendirip İslam ülkelerinin içine düştükleri kötü duruma dikkat çekmeye çalışmıştır. Avrupa ve dünya siyaset sahnesinin önemli aktörlerinden biri olan Rusya üzerine İsmail Hakkı Bey'in yazdığı makaleler kitapta değerlendirilerek kayda değer sonuçlara ulaşılmıştır. Billhassa Rusya'nın Uzakdoğu'da uğradığı hezimet ve Avrupa sahnesine geri dönmesinin Osmanlı Devleti'ne etkileri kitabın bu konudaki değerlendirmelerinin temelini

oluşturmuştur. Bunlara ek olarak Fransa ve İngiltere'nin iç politikalarında yaşanan gelişmeler ve bunların Osmanlı Devleti'yle olan ilişkilerinde izledikleri yol Babanzade'nin penceresinden dile getirilmiştir. İsmail Hakkı Bey, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki başkanlık seçimini gözden geçiren yazılar kaleme aldığı gibi İspanya'da Francisco Ferrer'in kurşuna dizilerek öldürülmesi dolayısıyla Avrupa şehirlerinde meydana gelen olaylara da perspektifini çevirmiştir. Kitabın üçüncü bölümünün son konusu ise Osmanlı-İngiliz ilişkileri bağlamında Basra Körfezi ve Bağdat Demiryolunun inşası olmuştur.

Kitabın dördüncü bölümünü yazarın Trablusgarp Savaşı'na ayırdığı görülmektedir. *“Trablusgarp Savaşı Üzerine Yazdığı Makaleler”* başlığını taşıyan bu bölüm (s. 437-487) Babanzade İsmail Hakkı Bey'in savaş öncesi yaşanan gelişmeler üzerine yazdığı makalelerle başlamaktadır. İlk olarak İtalya ile Rusya arasında yapılan Racconigi Mülakatına değinen Babanzade, İtalyanların savaş öncesi devletler arasında yaptıkları diplomatik girişimler hakkında yorumlar yapmış ve öngörülerini okurlarla paylaşmıştır. Bölümün ilerleyen kısmında Trablusgarp Savaşı'nın başlamasına odaklanan İsmail Hakkı Bey'in yazılarına yer veren yazar savaşın devamına yönelik yaşanan vukuatlar hakkındaki yazılarını da benzer biçimde bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. İtalya'nın savaşta kısa sürede neticeye ulaşmak amacıyla yaptığı Beyrut bombardımanı ve Çanakkale Boğazı'nı geçme girişimi Babanzade'nin kaleminden okurlara aktarılmıştır. Aynı şekilde İtalyanların Rodos ve Oniki Ada'yı işgal etmesine yönelik hamlesine değinen Babanzade'nin bununla ilgili yazdığı makaleler de yazarın değerlendirmeleriyle birlikte kitaptaki yerini almıştır.

“Balkan Savaşları İle İlgili Yazdığı Makaleler” başlığıyla kitabın beşinci bölümünü (s. 491-631) oluşturan Balkan Savaşları konusu yaşanan tüm gelişmelere paralel olarak ele alınmıştır. Öncelikle temas edilen konu savaş öncesi Balkan Devletlerinin kendi aralarında birlik oluşturma meselesi üzerinedir. Ayrıca Avusturya ve Rusya'nın Balkan politikaları bu bölümde ele alınmıştır. İsmail Hakkı Bey savaş öncesi gelişmeleri yazdığı makalelerinde Balkan Devletleri hükümdarlarının seyahatlerini gündeme getirmiştir. Bu seyahatlerin amacı ve Osmanlı Devleti'ne yapacağı etkiler üzerinde durarak Balkanlar'da oluşmaya başlayan havayı dile getirme çabası içinde olmuştur. Bu süreçte Balkan hükümdarlarının İstanbul'a yaptıkları ziyaretleri aynı çerçeve içinde değerlendirmeye almıştır. Savaş öncesi gelişmeler üzerinden Babanzade tarafından yapılan tespitler sonrasında kitabın savaşın başlaması ve seyri üzerine yazılan yazılar kısmına geçilmiştir. İsmail Hakkı Bey Osmanlı ordusunun aldığı yenilgiler sonrası basının halkın motivasyonunu yüksek tutmaya yönelik fonksiyonunu kullanarak bu minvalde yazılar kaleme almıştır. Mütareke ilan edildiği

dönemde yaşanan gelişmelere de değinerek sürecin nasıl işlemesi gerektiğiyle alakalı şahsi görüşlerini yazılarında belirtmiştir. Osmanlı kuvvetlerinin direnç gösterdiği ancak bunu uzun süre devam ettiremediği Yanya, İşkodra ve Edirne savunmalarında benzer biçimde halkın moralini yüksek tutmayı amaçlayan ifadeler yer vermiştir. Bu bölümde Osmanlı Devleti'nin yenilgisi sonrası başlayan Londra barış müzakereleri ve antlaşmanın imzalanması hakkında Babanzade'nin yazılarındaki tavsiyeler yazar tarafından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İsmail Hakkı Bey, İkinci Balkan Savaşı ile ortaya çıkan yeni durum karşısında da önemli yazılar yazmıştır. Özellikle Edirne'nin geri alınması vesilesiyle Balkan Savaşlarının yarattığı genel olumsuz havayı bir nebze de olsa dağıtmayı amaçlayan makaleleri *Tanin* sütunlarında okurlarla buluşturmuştur.

Son ve altıncı bölümü oluşturan "*Osmanlı Devleti'nde Yaşanan İç Gelişmeler Hakkında Yazdığı Makaleler*" başlığını taşıyan kısımda (s. 635-782) yazar, Babanzade İsmail Hakkı Bey'in *Tanin* gazetesinde Osmanlı iç politikası üzerine yazdığı yazıları ele almıştır. Bu çerçevede ekonomik gelişmelerden, hükümetlerin icraatından, Osmanlı taşrasında meydana gelen olaylardan, halkın meşrutî yönetimle olan imtihanına kadar çok çeşitli alanlarda İsmail Hakkı Bey'in ne gibi düşüncelere sahip olduğu kitabın bu bölümünü meydana getirmiştir. Kanunuesasi üzerinde yapılması planlanan değişiklikler hakkında Mebusan Meclisi'nde yapılan tartışmalar nedeniyle yazdığı yazılarda anayasa hukukçusu özelliğini ortaya çıkaran İsmail Hakkı Bey, iktidarla muhalefet arasındaki ilişkilere değinen yazılarında ise İttihadçı kimliğini ortaya koymuştur. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'ın yetkileri ve yasama ile yürütme fonksiyonu üzerinde görev sınırları üzerine kaleme aldığı yazılarda İsmail Hakkı Bey özgün düşüncelerini ifade etmiştir. Kitabın son bölümünde Babanzade İsmail Hakkı Bey'in iç politikada yaşanan muhtelif olaylar üzerine yazdığı müstakil makalelere yer verilmiştir. Bu alt başlıkta, elektrikli tramvaydan, vapur taşımacılığına, gazetelerde sıkça yer bulan mülakatlara kadar birçok farklı olay ve konu üzerine dile getirdiği ve savunduğu görüşlerin okurlara sunulmasıyla kitap son bulmuştur.